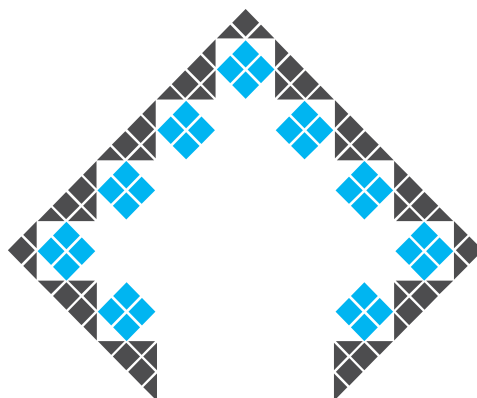

پیشگیری از جرایم خاص نظامی اعضای نیروی مقاومت بسیج با رویکرد مدیریت جرم

رضا رشیدی، کارشناس ارشد حقوق عمومی

چکیده

امروزه یکی از دغدغه‌های مهم جامعه به ویژه دستگاه حکومتی، مبارزه با جرم و فساد در جامعه است و برای این مهم، از ابزارهای متعددی استفاده می‌کند. در این میان، نیروهای مسلح که خود جزء بازوان حکومت و برگزار کنندگان نظم و امنیت در جامعه محسوب می‌گردند، می‌بایست از ارتکاب به جرم مصون و محفوظ بمانند. در قانون آیین دادرسی کیفری، اعضای نیروی مقاومت بسیج به عنوان ضابطان خاص دادگستری شناخته می‌شوند که رسیدگی به جرایم ایشان به جز جرایم در مقام ضابط دادگستری، در صلاحیت دادگاه نظامی است. برای پیشگیری از ارتکاب بسیجیان به جرم، روش‌ها و ابزارهای متعددی وجود دارد که ما در این نوشتار با روش توصیفی تحلیلی و بررسی قوانین و مقررات مربوطه از جمله قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و قانون حمایت قضایی از بسیج و مبتنی بر رویکردهای موجود در زمینه پیشگیری از جرم به ویژه نظریه مدیریت جرم، آنها را مورد بررسی قرار می‌دهیم و اقدامات پیشگیرانه در این خصوص ناظر به بزه‌دیده و بزه‌کار ارائه می‌گردد.

واژگان کلیدی: پیشگیری، جرایم خاص نظامی، مدیریت جرم، اعضای نیروی مقاومت بسیج

درآمد

پیشگیری از وقوع جرم، یکی از وظایف مهم دستگاه قضایی است که در بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی بدان اشاره شده است. توضیح اینکه جرم یک پدیده اجتماعی است که در همه جوامع حتی جوامع مدرن و پیشرفته اتفاق می‌افتد و نمی‌توان این پدیده را به کلی از بین برد بلکه باید تلاش کرد که تا حد زیادی وقوع جرم را کاهش و آثار زیان‌بار ناشی از آن را به حداقل رساند. برای دستیابی به این هدف نظریات متعددی از سوی اندیشمندان در ادوار مختلف طرح شده که هر یک، راهکارهایی را متناسب با شرایط و اوضاع و احوال و مبتنی بر بزه‌دیده، بزه‌کار یا هر دو ارائه نموده‌اند. در این میان، نیروهای مسلح که خود برگزارکننده نظم و امنیت در جامعه هستند، ممکن است در راستای انجام مأموریت‌های محوله مرتکب جرم شوند که برخی از این جرایم، جرایم خاص نظامی محسوب می‌شود که مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای نیروهای مسلح است و برخی دیگر، جرایم عمومی است که ارتباطی با وظایف خاص ایشان ندارد. به همین جهت پیشگیری از جرایم خاص نظامیان اهمیت بیشتری دارد.

بر اساس بند «ب» ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری، مأموران نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به عنوان ضابط خاص تلقی می‌گردند، لذا اعضای بسیج نیز می‌توانند مانند سایر ضابطان خاص در محدوده اختیارات و صلاحیت خود عمل کنند. البته بر اساس ماده ۳۰ قانون آیین دادرسی کیفری، احراز عنوان ضابط دادگستری علاوه بر وثاقت و مورد اعتماد بودن، منوط به

فراگیری مهارت‌های لازم با گذراندن دوره‌های آموزشی زیر نظر مرجع قضایی و تحصیل کارت ویژه ضابطان دادگستری است.

طبیعی است که اعضای بسیج نیز همانند سایر ضابطان دادگستری ممکن است در راستای انجام مأموریت‌های خود مرتکب جرم شوند که به جرایم ایشان بر اساس بند «ج» ماده ۱ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، در سازمان قضایی نیروهای مسلح رسیدگی می‌شود. البته گاهی اعضای بسیج مرتکب جرایمی می‌شوند که رسیدگی به آن در صلاحیت محاکم عمومی است. توضیح اینکه بر اساس ماده ۵۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری، جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای نیروهای مسلح به جز جرایم در مقام ضابط دادگستری، در سازمان قضایی نیروهای مسلح رسیدگی می‌شود. جرایم در مقام ضابط دادگستری نیز در تبصره ۴ ماده مذکور بیان شده است: «جرم در مقام ضابط دادگستری جرمی است که ضابطان در حین انجام وظایف قانونی خود در ارتباط با جرایم مشهود یا در راستای اجرای دستور مقام قضایی دادگستری مرتکب می‌شوند» (طهماسبی، ۱۳۹۶: ۱۲۳/۳).

این نوشتار بنا دارد با روش تحلیلی-توصیفی و بررسی قوانین و مقررات و مبتنی بر رویکرد مدیریت جرم و نظریه پیشگیری وضعی از جرم به این مهم دست یابد و روش‌ها و ابزارهای موجود را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. لذا در سه گفتار این مباحث طرح خواهد شد: در گفتار اول به بیان مفاهیم و کلیاتی در خصوص پیشگیری از جرم و نظریاتی که در این حوزه وجود دارد به ویژه نظریه مدیریت جرم و شناخت جرایم

خاص اعضای نیروی مقاومت بسیج که بر اساس قانون مجازات اسلامی و قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مورد اشاره قرار می‌گیرد؛ پرداخته می‌شود.

در گفتار دوم بر اساس نظریات موجود در خصوص پیشگیری از جرم به ویژه نظریه مدیریت جرم، راهکارهای موجود برای پیشگیری از جرایم خاص اعضای نیروی مقاومت بسیج ناظر به بزه‌دیده و بزه‌کار و تکالیف دولت در حوزه تقنین و اجرا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در نهایت نتیجه‌گیری می‌شود.

۱- مفاهیم و کلیات

پیش از آنکه به راهکارهای موجود جهت پیشگیری از جرایم خاص بسیجیان اشاره شود، لازم است که مفهوم پیشگیری و نظریاتی که در این خصوص وجود دارد، مورد بررسی قرار گیرد. در این گفتار مفهوم پیشگیری و نظریات مربوط به پیشگیری مورد بررسی قرار گرفته تا با درک درست از این نظریات و روش‌ها و ابزارهای مطروحه در آنها بتوان راهکارهای مناسبی برای پیشگیری از جرایم خاص اعضای نیروی مقاومت بسیج ارائه داد.

۱-۱- مفهوم پیشگیری

پیشگیری از لحاظ لغوی به معنی «جلوگیری» و «دفع» آمده است و پیشگیری کردن یعنی «مانع شدن» (معین، ۱۳۸۴: ۹۳۳/۱) که با مفهوم اصطلاحی آن در علوم جنایی هماهنگی دارد. موريس کوسن جرم‌شناس کانادایی، پیشگیری را چنین تعریف می‌کند: «مجموعه اقدامات و تدابیر غیر قهرآمیز که با هدف خاص مهار بزهکاری، کاهش احتمال جرم، کاهش وخامت جرم، پیرامون علل جرایم اتخاذ می‌شود» (ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۳۵).

تا حدودی از اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها عدول نموده است (اسماعیلی، کریزی، احمری و کاظمی گلوردی، ۱۴۰۰: ۷). از آنجا که بزه‌کاران نظامی ممکن است در مقایسه با بزه‌کاران غیرنظامی ریسک و خطر بیشتری برای جامعه و یا نظام عدالت کیفری پدید آورند، این رویکرد شدت گرایانه نسبت به آنها اتخاذ گردیده است (حسانی، میرخلیلی و نظری نژاد، ۱۴۰۰: ۱۶).

۱-۳- پیشگیری غیر کیفری

این نوع پیشگیری که قبل از وقوع جرم انجام می‌گردد؛ یعنی توسل به اقدامات غیرسرکوب‌گر و غیرقهرآمیز که دارای ماهیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، وضعی، آموزشی و غیره هستند به منظور قانون‌گرا ساختن افراد و حفاظت از آماج جرم جهت جلوگیری از وقوع جرم (جان، کاتینگهام، ۱۳۸۴: ۱۵۸).

پیشگیری غیر کیفری خود به دو گونه وضعی و اجتماعی تقسیم می‌شود.

۱-۳-۱- پیشگیری اجتماعی

پیشگیری اجتماعی از جرم مستلزم قبول این واقعیت است که عوامل مختلفی در تکوین جرم نقش دارند و عوامل اجتماعی باید این عوامل جرم‌زا را خنثی کنند. پیشگیری اجتماعی یعنی مداخله در محیط اجتماعی عمومی، مانند محیط‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و محیط اجتماعی شخصی مانند محله، خانواده، مدرسه و ... (نجفی ابرندآبادی، همان: ۷۶۰). این پیشگیری با ایجاد تغییرات و اصلاحات در فرد و جامعه به دنبال جلوگیری از جرم به صورت پایدار و همیشگی است و در صدد آن است که اعضای جامعه را از طریق آموزش، تشویق و تنبیه با قواعد و هنجارهای اجتماعی آشنا و هم‌نوا کند.

مرتکبین یعنی تقویت پلیس و دستگاه قضایی است.

پیشگیری کیفری با تهدید کیفری تابعان حقوق کیفری از یک‌سو و به اجرا گذاشتن این تهدید از طریق مجازات کسانی که ممنوعیت‌های کیفری را نقض کرده‌اند از سوی دیگر، در مقام پیشگیری عام و پیشگیری خاص از جرم است. منظور از پیشگیری عام، استفاده از جنبه‌های ارباب‌آمیز حقوق کیفری و مخصوصاً مجازات است با این استدلال که ترس از دستگیری و مجازات، افراد را از ارتکاب جرم منصرف می‌نماید، لذا قانون‌گذار با جرم‌انگاری برخی رفتارها همچون سرقت و قاچاق و تعیین مجازات برای مرتکبین این گونه اعمال و ترساندن افرادی که در صورت نبودن مجازات ممکن است برای ارتکاب جرم وسوسه شوند از وقوع جرم پیشگیری می‌کند. منظور از پیشگیری کیفری خاص از جرم، پیشگیری از تکرار بزه توسط بزه‌کار است که با اصلاح مجرمین که طبق قسمت دوم بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی از وظایف قوه قضاییه است محقق می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۵۸۵).

موضع قانون‌گذار ایران در واکنش به جرایم خاص نظامی و افراد تحت شمول در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح رویکردی کیفرگرا بوده است؛ چون قانون‌گذار ضمن توسعه قلمرو جرم‌انگاری و استفاده از عبارات مبهم و کلی در تنظیم سخت‌گیرانه مواد قانونی، در مرحله وضع کیفر نیز با اعمال مجازات‌های سنگین، استفاده حداکثری از مجازات سالب حیات به ویژه فراوانی جرایم در حکم محاربه، طولانی بودن مدت حبس‌های مقرر در مواد مختلف

پیشگیری از وقوع جرم، ابزاری است متمرکز بر سه فاکتور لازم برای تحقق جرم (بزه‌کار، بزه دیده و شرایط و اوضاع و احوال)، که هدف اصلی آن، محدود کردن امکان وقوع مجموعه‌ای از اعمال مجرمانه از طریق غیرممکن کردن دشوارتر کردن یا کاهش احتمال آنها و نیز به حداقل رساندن احتمال تکرار در صورت ارتکاب است؛ بنابراین پیشگیری از جرم در دنیای علوم جنایی در صدد آن است که با توسل به ابزارهای قهرآمیز (واکنشی یا کیفر) و غیر قهرآمیز (کنشی یا غیر کیفری) از مجرم شدن و بزه‌دیده شدن جلوگیری کرده و با دستکاری در وضعیت‌های پیش جنایی، درصد احتمال وقوع بزه را به حداقل برساند (ساعد، ۱۳۸۶: ۶).

با توجه به تاریخ و شیوه‌های مبارزه بشر با پدیده جرم، جرم‌شناسان پیشگیری از جرم را به دو گونه پیشگیری کیفری و پیشگیری غیر کیفری تقسیم کرده‌اند. پیشگیری در مفهوم موسع شامل آن دسته از تدابیر و اقداماتی است که از ارتکاب جرم جلوگیری می‌کند؛ بدین‌سان هر اقدام کیفری (واکنشی) یا غیر کیفری (کنشی) مطابق این تعریف، در گستره پیشگیری از جرم جای می‌گیرد؛ اما مفهوم مضیق دربرگیرنده مجموعه تدابیر و اقدامات غیر کیفری (کنشی) با هدف مقابله با بزه‌کاری از رهگذر کاهش یا از بین بردن علل جرم‌زا و نیز تأثیرگذاری بر موقعیت‌های پیش جنایی است (معظمی، ۱۳۸۶: ۹۳).

۱-۲- پیشگیری کیفری

پیشگیری کیفری بر تأیید بازدارندگی مقررات کیفری و روش‌های رسمی یا قانونی برخورد با جرم یعنی اعمال مجازات و اقدامات مؤثرتر برای دستگیری

۱-۳-۲- پیشگیری وضعی

پیشگیری وضعی (موضعی، موقعیتی، موقعیت مدار یا وضعیت محور) عبارت است از اقدامات قابل سنجش و ارزیابی مقابله با جرم که از طریق مدیریت یا مداخله در محیط بلاواسطه به شیوه‌ای نظام‌مند منجر به کاهش فرصت‌های جرم و افزایش خطرات جرم است. این دسته از اقدامات پیشگیرانه سعی دارد با اتکا بر یکی از زوایای سه‌گانه جرم؛ یعنی آماج یا بزه‌دیده جرم، فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب بزه را کاهش دهد (ساعد، ۱۳۸۶: ۱۱).

این‌گونه پیشگیری ناظر به محدود کردن فرصت‌های ارتکاب بزه است و از راهکارهای آن می‌توان به اعمال تدابیری جهت دشوار نمودن ارتکاب بزه، بالا بردن خطر شناسایی و دستگیری مرتکب و کاهش منافع حاصل از ارتکاب جرم اشاره کرد (ساعد، ۱۳۸۶: ۱۳).

۱-۴- نظریه مدیریت جرم

نظریه مدیریت جرم یکی از نظریات جدید جرم‌شناسی است که اخیراً مطرح گردیده و می‌تواند جایگزین یا مکمل خوبی برای نظریات قبلی در حوزه پیشگیری از جرم باشد.

مدیریت جرم مباحث گسترده‌ای را در برمی‌گیرد که شامل اقدامات پیش‌جنایی و پس‌جنایی می‌باشد و نیازمند همکاری تمامی دستگاه‌ها و ادارات است و بر این فرض بنا نهاده شده که جرم یک واقعیت اجتماعی و غیرقابل اجتناب است که در زمان‌ها و مکان‌های مختلف، اشکال متفاوتی به خود می‌گیرد، لکن هیچ‌وقت از بین نمی‌رود. چون مرتکب جرم انسان است و انسان نوعاً از چنان قدرت ابتکاری برخوردار می‌باشد و امکاناتی در اختیار دارد که می‌تواند

در راستای ارتکاب جرم از آن استفاده کند، لذا می‌طلبید که با شناخت این ابزار و امکانات و علل وقوع جرم، آن را در جامعه مدیریت کرد؛ بنابراین می‌توان گفت که رویکرد مدیریت جرم دارای مؤلفه‌هایی است که عبارت‌اند از:

۱. جرم یک واقعیت اجتماعی و دائمی با اشکال متفاوت است که باید برای همه جرایم برنامه‌ریزی کرد؛ زیرا جرم در جامعه ایجاد ناامنی می‌کند حتی سرقت‌های کوچک، لذا نباید نسبت به آن بی‌تفاوت بود.

۲. نسبت به جرم نباید قضاوت اخلاقی داشت؛ زیرا دیگر نمی‌شود جرم را مدیریت کرد بلکه بیشتر حذف مدنظر خواهد بود.

۳. شکل و شیوه‌های ارتکاب و آثار هر دسته از جرایم یا هر جرم خاصی را با شیوه‌های علمی یا تجربی شناسایی نموده تا روش‌های مناسب کنترل معین شود؛ همچنین گروه‌های مختلف مرتکبین و ویژگی و انگیزه‌های آنها را برای انتخاب بهترین روش کنترلی و مدیریت باید شناسایی کرد و قوانین و مقررات موجود در این زمینه و نقاط ضعف و قوت آنها را مورد بررسی قرار داد.

۴. مؤلفه بعدی برنامه‌ریزی است که شامل برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت می‌باشد. برای هر دسته خاصی از جرایم باید برنامه‌ریزی داشت. این برنامه‌ریزی‌ها باید مورد ارزیابی قرار گرفته و طی سه مرحله انجام گیرد که این به خاطر طبع مشکلات است؛ زیرا گاهی لازم است مدیران و مسئولان در خصوص بروز یک مشکل در جامعه به نحوی عمل نموده و برنامه‌ریزی کنند که مردم نتیجه آن

را خیلی زود در جامعه مشاهده کنند و ناامید نشوند و گاهی هم نیازمند سیاست‌گذاری‌های بلندمدت است.

۵. آخرین مؤلفه، تشکیل شورای عالی مدیریت جرم است. این شورا باید کمیته‌های علمی متنوعی متناسب با نوع جرایم و مجرمین و با اعضای متنوعی که متشکل از همه دست‌اندرکاران، اندیشمندان و حتی مردم عادی است، داشته باشد (جزوه درسی دکتر علی صفاری).

۱-۵- جرایم خاص نظامی مرتبط با اعضای نیروی مقاومت بسیج

در این قسمت به جرایم خاصی که بسیجیان ممکن است در راستای اجرای مأموریت خود به عنوان ضابط خاص مرتکب شوند، اشاره می‌گردد؛ توضیح اینکه جرایم ارتكابی توسط نیروهای بسیج را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول جرایم عمومی است که توسط افراد عادی نیز صورت می‌گیرد و دسته دوم جرایم خاص نظامی است که رسیدگی به آن در صلاحیت سازمان قضایی نیروهای مسلح می‌باشد، البته به جز جرایم در مقام ضابط دادگستری که رسیدگی به آن در صلاحیت مراجع عمومی است.

جرایم خاص نظامی در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مشتمل بر ۱۳۷ ماده و پنجاه و یک تبصره در دی ماه ۱۳۸۲ به تصویب رسید. در این قانون رفتارهای متعددی به عنوان جرایم خاص نظامی جرم‌انگاری گردید، از جمله این جرایم شامل جرایم مرتبط با تکالیف نظامی، گزارش خلاف واقع، جرایم مالی همچون ارتشاء، اختلاس، اخاذی و استفاده غیرقانونی از البسه رسمی نظامی و مقام و موقعیت است.

اقدام می‌نمایند. نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۷۳۳ مورخ ۱۳۹۹/۰۶/۱۱ نیز مؤید این مطلب می‌باشد:

«موضوع ماده ۵۵۶ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، استفاده از «لباس‌های رسمی مأموران و نشان و مدال و دیگر امتیازات دولتی» است که جواز استفاده شخص از این موارد منوط به دارا بودن سمت دولتی و طی مدارج لازم برای تحصیل این اختیارات است و نصب چراغ‌های گردان هشدار دهنده پلیس یا چراغ‌های ال . ای . دی بر خودروی شخصی مشمول این ماده قانونی نمی‌شود؛ همچنین با توجه به خروج این رفتار از شمول قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰ و مستند به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی که بیان‌کننده اصل قانونی بودن جرم است و اصل سی و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چنین اقدامی واجد وصف مجرمانه نیست».

۲-۱-۲- دسترسی آسان به مراجع قضایی و انتظامی

یکی از عواملی که موجب می‌شود حقوق شهروندان تضییع گردد و مورد ظلم و تجاوز دیگران از جمله مأموران واقع شوند، عدم دسترسی آسان و سریع به مراجع قضایی و انتظامی است. توضیح اینکه وقتی یک درگیری بین احدی از شهروندان با نیروهای بسیج ایجاد می‌شود، مردم در چنین مواقعی متوسل به نیروی انتظامی می‌شوند؛ اما تا حضور مأموران در صحنه جرم یا درگیری، آثار و علائم جرم از بین رفته یا درگیری تشدید می‌گردد. در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، در مورد متهمان جرایم مشهود،

به عنوان آماج جرم، مورد حمایت و حفاظت قرار گیرند، جرم کمتری در جامعه اتفاق خواهد افتاد. از جمله اقداماتی که می‌توان انجام داد عبارت‌اند از:

۲-۱-۱- افزایش آگاهی و دانش حقوقی مردم

در بسیاری از موارد به دلیل عدم آگاهی و اطلاع نسبت به قوانین، بدیهی‌ترین حقوق مردم زیر پا گذاشته می‌شود و مورد ظلم واقع می‌گردند؛ به عنوان مثال آنها به طور معمول نمی‌دانند که بازرسی خودروی ایشان توسط ضابطان اعم از ضابطان عام یا خاص، بدون اجازه موردی مقام قضایی در جرایم غیرمشهود، ممنوع است و هر کس چنین اقدامی انجام دهد، مرتکب جرم شده است. علم به این موضوع می‌تواند از اقدام غیرقانونی ضابطان جلوگیری نماید یا اینکه مردم نمی‌دانند که چه عملی جرم است و چه چیزی جرم نیست و بر همین اساس، گاهی ممکن است مورد سوءاستفاده مأموران قرار گیرند. درحالی‌که جرم در قانون مجازات اسلامی تعریف شده است. ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم است». مفهوم مخالف این ماده این است که هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین نشده باشد، جرم نیست و وصف کیفری ندارد؛ مثلاً بسیاری نمی‌دانند که نصب ال . ای . دی در خودرو جرم نیست، بلکه تخلف محسوب می‌گردد؛ زیرا در هیچ قانونی این رفتار جرم‌انگاری نشده است. درحالی‌که گاهی نیروهای بسیج، نسبت به توقیف خودروی شهروندان به دلیل نصب ال . ای . دی

در قانون مجازات اسلامی در بخش تعزیرات نیز جرایمی همچون محروم کردن افراد از حقوق مندرج در قانون اساسی، توقیف غیرقانونی، بازرسی غیرقانونی افراد و اشیاء، شکنجه برای اخذ اقرار از جمله جرایمی است که ممکن است از سوی اعضای بسیج ارتکاب یابد.

۲- پیشگیری از جرایم خاص بسیجیان با رویکرد مدیریت جرم

در این گفتار با توجه به تعریف و راهکارهایی که در حوزه پیشگیری از جرم به ویژه رویکرد مدیریت جرم مطرح شد، به بررسی اقدامات پیشگیرانه در خصوص جرایم خاص بسیجیان به عنوان ضابط خاص پرداخته می‌شود.

۲-۱-۲- اقدامات پیشگیرانه در خصوص بزه دیده

امروزه در اثر مطالعات گسترده‌ای که پیرامون بزه دیده صورت گرفته است دیگر نباید بزه‌دیده را رکن مخفی جرایم به شمار آورد. این مطالعات طیف گسترده و متنوعی را در برمی‌گیرد که شامل نقش بزه‌دیده در فرآیند تکوین پدیده مجرمانه تا بررسی انواع حمایت‌های مورد نیاز او می‌شود. نتایج مطالعات حاکی از آن است که می‌توان از طرق گوناگونی همچون آگاه کردن ایشان از خطراتی که آنها را تهدید می‌کند، دادن آموزش‌های لازم برای اجتناب از خطرات، تقویت مادی و معنوی، اقدامات لازم برای پیشگیری وضعی و...، از وقوع جرم جلوگیری کرد (داودی، حاجی تبار فیروزجایی و کاظمی جویباری، ۱۳۹۹: ۴).

یکی از راه‌های پیشگیری از وقوع جرم، پیش‌بینی تدابیری در خصوص بزه دیده است؛ توضیح اینکه چنانچه بزه دیدگان

این حق در ذیل ماده ۴۶ درج شده و در مورد متهمان جرایم غیرمشهود نیز حکم مشابهی در ماده ۱۸۵ آمده است. تبصره ماده ۱۸۹ ضمانت اجرای این حق را چنین بیان می‌کند: «تحت نظر قرار دادن متهم بیش از بیست و چهار ساعت، بدون آنکه تحقیق از او شروع یا تعیین تکلیف شود، بازداشت غیرقانونی محسوب و مرتکب به مجازات قانونی محکوم می‌شود». حق دسترسی سریع متهم به مقام قضایی در مواد ۲۴، ۱۲۳ و ۱۲۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ نیز پیش‌بینی شده بود.

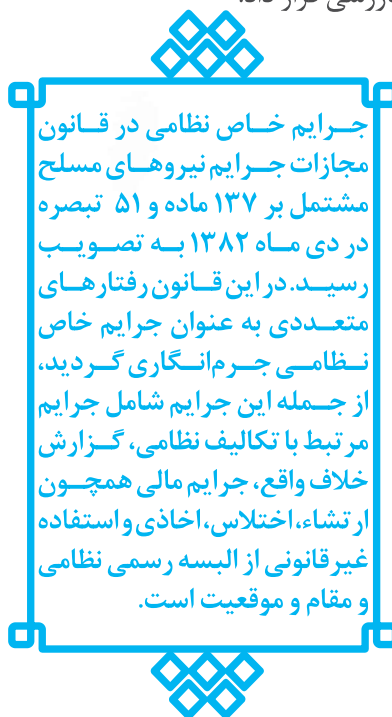
۲-۲- اقدامات پیشگیرانه در خصوص بزهکار

برای پیشگیری از وقوع جرم گاهی لازم است که اقداماتی در خصوص بزهکار صورت گیرد که خطر و ریسک ارتکاب جرم را برای وی افزایش داده و زمینه‌های ارتکاب جرم را در وی به حداقل برساند. این اقدامات را می‌توان بر اساس رویکرد مدیریت جرم و پیشگیری وضعی و اجتماعی به شرح ذیل تشریح کرد:

۲-۲-۱- برگزاری دوره‌های آموزشی و فرهنگی

۲-۲-۱-۱- دوره‌های آموزشی
بسیاری از جرایمی که بسیجیان مرتکب می‌شوند به دلیل عدم آگاهی نسبت به قوانین و مقررات است. درحالی‌که بر اساس قانون آیین دادرسی کیفری، بسیج در صورتی به عنوان ضابط شناخته می‌شود که آموزش‌های لازم را در این خصوص دیده باشد و کارت مخصوص ضابطیت را دریافت کرده باشد. به عنوان مثال یکی از جرایمی که بسیجیان مرتکب می‌شوند، تفتیش و بازرسی غیرقانونی افراد و وسایل نقلیه مشکوک است و این ناشی از جهل نسبت به قانون

است. ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد که تنها در جرایم مشهود می‌توان بدون اجازه موردی مقام قضایی افراد یا وسایل نقلیه را مورد بازرسی قرار داد.

الف- دوره آموزش ضابطین

ضابطان دادگستری ممکن است به علت کمبود آگاهی از ضوابط حقوقی و مقررات ناظر به حقوق متهم در اجرای قانون دچار تخلف شوند. در برخی از نظام‌های حقوقی که در آن پلیس قضایی از پلیس اداری تفکیک نشده و پلیس از تخصص قضایی کافی برخوردار نیست، همواره در معرض این آسیب است که ضابطان دادگستری آن از چارچوب‌های قانونی خارج شده و حقوق متهم را به درستی رعایت نکنند. پیشنهاد تشکیل پلیس قضایی و پیش‌بینی برنامه‌های آموزشی، راهکاری ساختاری برای تضمین حقوق شهروندان اعم از متهم، شاهد، مطلع و بزه‌دیده است (شیداییان، اسحاقی و رجایی، ۱۳۹۷: ۲۹).

چنانچه اعضای مقاومت بسیج به وظایف و اختیاراتی که در فصل دوم قانون آیین دادرسی کیفری یعنی مواد ۲۸ الی ۶۳ مقرر شده اطلاع و آگاهی پیدا کنند، از ارتکاب به جرایم خاص مصون می‌مانند. به عنوان مثال یکی از قوانین مهمی که به صلاحیت و اختیارات بسیج اشاره می‌کند، قانون حمایت قضایی از بسیج مصوب سال ۱۳۷۱ می‌باشد. ماده یک قانون حمایت قضایی از بسیج مقرر می‌دارد: «به نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اجازه داده می‌شود همانند ضابطین قوه قضاییه هنگام برخورد با جرایم مشهود در صورت عدم حضور ضابطین دیگر و یا عدم اقدام به موقع آنها و یا اعلام نیاز آنان به منظور جلوگیری از امحاء آثار جرم و فرار متهم و تهیه و ارسال گزارش به مراجع قضایی اقدامات قانونی لازم را به عمل آورند.

تبصره ۱: کلیه ضابطین دادگستری و مراجع نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مکلف‌اند در صورت ارجاع گزارش و یا تحویل متهمین در جرایم مشهود از سوی مسئولین مجاز رده‌های مقاومت نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی متهم را تحویل گرفته و گزارش بسیج را ضمیمه مدارک ارسالی به مراجع قضایی نمایند.

تبصره ۲: تعیین رده‌های مقاومت مذکور در تبصره ۱ به عهده فرماندهی نیروی مقاومت بسیج می‌باشد.

تبصره ۳: نیروی مقاومت بسیج سپاه، وظیفه فوق را از طریق افرادی که آموزش‌های لازم را در این زمینه فراگرفته و مجوز مخصوص را از نیروی مزبور دریافت نموده باشند اجرا خواهد کرد. نیروهای مذکور موظف‌اند به هنگام برخورد با متهم مجوز مخصوص خود را در صورت مطالبه ارائه دهند».

الف- احکام امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از جمله فرائض دینی مسلمانان است که اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی بر فراهم کردن زمینه‌های گسترش آن در جامعه تأکید کرده و برای نخستین بار پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جهت احیای این فریضه فراموش شده دینی و اجتماعی، در سال ۱۳۹۴، قانونی با عنوان قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر تصویب نمود، لکن کسانی که می‌خواهند به این فریضه شرعی عمل کنند، می‌بایست احکام امر به معروف و نهی از منکر را بدانند و معروف و منکر را بشناسند (کلینی، ۱۴۰۱: ۵/۵۹). بسیج به عنوان یک ضابط خاص که برخی از اقدامات وی در راستای عمل به این فریضه شرعی است، می‌بایست نسبت به احکام امر به معروف و نهی از منکر اطلاع و آگاهی داشته باشد.

ب- مباحث اخلاقی از جمله نامه امیرالمؤمنین علیه‌السلام به مالک اشتر

یکی از نکات مهمی که در این نامه بدان اشاره شده این است که حضرت خطاب به مالک اشتر می‌فرماید: «فَإِنَّهُمْ صَنَّفَانِ إِمَّا أَحْكَمُ لَكَ فِي الدِّينِ وَ إِمَّا نَظِيرٌ لَكَ فِي الْخَلْقِ؛ مردم دو دسته هستند یا برادر دینی تو هستند یا در خلقت شبیه تو» (نهج‌البلاغه: ۴۲۷). بر اساس این فرمایش حضرت دسته سوم وجود ندارد و کارگزاران می‌بایست در مواجهه با مردم به این مطلب توجه داشته باشند و توجه به این نکته می‌تواند در برخورد آنها با شهروندان تأثیر زیادی داشته باشد. برخی از رفتارهایی که بسیجیان

انبیاء و اولیاء الهی مشاهده می‌گردد و از آنجا که رسالت دین، رهایی انسان از تباهی و فساد و گمراهی است، پیشوایان دینی برای تحقق آن از هیچ فرصت و تلاشی دریغ نمی‌کردند و قبل از مبارزه با معلول با علت و زمینه جرم و گناه مبارزه می‌کردند (شجاعی، ۱۳۸۸: ۶). به عنوان مثال رویکرد غیرکیفری امیرالمؤمنین علیه‌السلام در پیشگیری از جرایم را می‌توان در سیره علمی و عملی ایشان مشاهده نمود. یکی از اقدامات ایشان تشکیل نهاد حسبه است که با الهام از آموزه «امر به معروف و نهی از منکر» شکل گرفت. مسئول حسبه به افرادی همچون قضات و ولات تذکر می‌داد و آنها را از اشتباهات احتمالی آگاه می‌ساخت؛ به تنظیم بازار می‌پرداخت و متخلفان اجتماعی را تنبیه می‌نمود. امیرالمؤمنین علیه‌السلام نیز خود چنین اموری را انجام می‌داد. ایشان در بازار کوفه می‌گشت و مردم را به خداترسی، راست‌گویی، درستکاری و پرهیز از کم‌فروشی فرامی‌خواند و چه‌بسا تمامی این امور به قصد پیشگیری از جرایم صورت می‌پذیرفت. بحث نظارت، یکی از روش‌های امام علی علیه‌السلام در قبال کارگزاران حکومتی بود که در شکل رسمی از طریق نصب مسئولین و بازرسان چه قبل از سپردن مسئولیت و چه در حین مسئولیت انجام می‌پذیرفت (صمدوند و طالب زاده، ۱۴۰۰: ۱۸)؛ بنابراین با فراگیری آموزه‌های دینی، می‌توان زمینه ارتکاب جرم را در افراد کاهش داد. آنچه می‌بایست مشخصاً به نیروهای بسیج که با مردم در ارتباط هستند، آموزش داده شود که یادگیری و توجه به آن، تأثیر بسزایی در پیشگیری از وقوع جرم دارد، چند چیز است:

ب- دوره آموزشی در خصوص سلاح و مهمات

از جمله موضوعات مهمی که می‌بایست به نیروهای بسیج آموزش داده شود، نحوه استفاده از سلاح و مهمات در مأموریت‌های محوله است که مستلزم دو چیز است: اول یادگیری قانون به‌کارگیری سلاح توسط مأمورین نیروهای مسلح در موارد ضروری مصوب سال ۱۳۷۳ است و دیگری شناخت انواع اسلحه و مهمات و روش استفاده از آن است که بر اساس ماده ۹ اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، یکی از مأموریت‌های آن به حساب می‌آید.

۲-۱-۲- دوره‌های فرهنگی

برگزاری دوره‌های آموزشی به تنهایی برای جلوگیری از وقوع جرم کافی نیست بلکه می‌بایست در کنار آموزش‌های حقوقی و قضایی، یک سری آموزه‌های دینی و اخلاقی نیز به بسیجیان آموزش داده شود چه اینکه در رویکرد مدیریت جرم، همه ابزارهای لازم و ممکن از جمله آموزه‌های دینی جهت پیشگیری از وقوع جرم به‌کارگیری می‌شوند. لازم به ذکر است که امروزه یکی از شیوه‌هایی که در اکثر کشورهای جهان برای جلوگیری از جرم انجام می‌شود، شیوه مذهب درمانی است. زمانی که در جامعه‌ای عوامل معنوی و دینی پررنگ می‌شود، بی‌شک میزان جرم و جنایت کاهش قابل‌ملاحظه‌ای می‌یابد به‌گونه‌ای که در تحقیقات صورت گرفته مشخص شده است که غالب بزه‌کاران افرادی هستند که از دین و آموزه‌های دینی دور شده‌اند (محمدی، ۱۳۹۷: ۳).

با نگاهی به آموزه‌های دینی می‌بینیم که آنچه امروزه از آن به عنوان پیشگیری از جرم یاد می‌شود، در رهنمودهای

در مواجهه با مردم انجام می‌دهند که برخی از آنها جنبه مجرمانه دارد، ناشی از داشتن نگاه نادرستی است که به شهروندان دارند. به عنوان مثال وقتی با احدی از شهروندان که شرب خمر کرده و در خیابان تردد می‌کند، مواجه می‌شوند، ممکن است او را به دلیل این رفتار مجرمانه مورد ضرب و جرح یا توهین قرار دهند در حالی که در نگاه اسلامی حتی جنایت‌کارترین افراد دارای کرامت ذاتی است و می‌بایست در چارچوب قانون با وی برخورد کرد، به طوری که امیرالمؤمنین علیه‌السلام در خصوص قاتل خود (ابن ملجم مرادی) که شقی‌ترین افراد است، توصیه می‌کند و می‌فرماید: «ای فرزندان عبدالمطلب! نکنند بعد از شهادتم در خون مسلمانان فرو روید و بگویید: امیر مؤمنان کشته شد. آگاه باشید جز قاتل من را به سبب قتل من نکشید، بنگرید هرگاه من از این ضربت از دنیا چشم پوشیدم، او را تنها یک ضربت بزنید تا یک ضربت در برابر یک ضربت باشد، اگر زنده بمانم، ولی خون خویشم و اگر از دنیا رفتم فنا [در دنیا] میعاد من است و اگر عفو کنم، عفو برای من موجب قرب به خدا و برای شما حسنه و نیکی در نزد خداست؛ بنابراین عفو کنید، آیا دوست ندارید خدا شما را بیامرزد؟ او را مثله نکنید که من از پیامبر شنیدم که از مثله کردن پرهیزید، هرچند نسبت به سگ گزنده باشد» (نهج البلاغه: ۴۲۲).

پ- تقویت اقدامات وضعی پیشگیرانه

یکی دیگر از تدابیری که کلارک برای پیشگیری وضعی معرفی می‌کند، تدبیر «افزایش خطرات ارتکاب جرم»، مانند افزایش احتمال شناسایی شدن مرتکب

و دستگیری او است (صفاری، ۱۳۸۰: ۲۷). در توضیح می‌توان گفت که تأثیر مجازات‌ها در پیشگیری از جرم در دو مرحله قابل بررسی است. در مرحله نخست، بازدارندگی مجازات‌ها جنبه اعلامی دارد؛ یعنی همین که برخی رفتارها در قانون جرم شناخته می‌شوند و برای آنها مجازات تعیین می‌گردد، برای افرادی که بر خود، کنترل درونی مؤثر و قوی دارند، عامل بازدارنده از بزهکاری است؛ اما روشن است که همه افراد چنین نیستند و ممکن است با وجود اینکه می‌دانند رفتاری جرم است و مجازات دارد، تصمیم به ارتکاب جرم بگیرند. به همین دلیل باید در مرحله دوم، بازدارندگی مجازات‌ها جنبه عملی و اجرایی پیدا کند؛ یعنی سازوکارهایی پیش‌بینی شود که بازدارنده‌ها را در دسترس قرار دهند تا از این طریق بزهکاران بالقوه با مشاهده امکان و احتمال دستگیری و بازداشت، به سوی جرم کشیده نشوند (افراسیابی، ۱۳۸۹: ۱۹۷). یکی از زمینه‌های ارتکاب جرم به ویژه توسط اعضای نیروی مقاومت بسیج، احساس امنیت و پنهان بودن از چشم مقامات و مسئولین است. توضیح اینکه انسان‌ها همواره سعی می‌کنند برای ارتکاب جرم در شرایطی قرار بگیرند که هیچ رد پایی از خود به جای نگذارند، لذا بزه دیدگان برای اثبات ادعای خود دچار مشکل می‌شوند. این مشکل در رابطه با نیروهای نظامی از جمله بسیج که منتسب به حکومت هستند و از قدرت و امکاناتی در این خصوص بهره‌مند هستند، بیشتر به چشم می‌خورد؛ لذا می‌بایست تدابیری در این خصوص اتخاذ گردد که یکی از این تدابیر استفاده از دوربین‌های سیار است. استفاده مأموران از دوربین‌هایی

که روی سینه آنها نصب می‌شود تا حد زیادی از ارتکاب جرم جلوگیری می‌کند. در کشور ما نیز مدتی است که از این فناوری استفاده می‌شود. اگر این فناوری در اختیار بسیج نیز قرار گیرد، می‌تواند کمک زیادی در پیشگیری از وقوع جرم داشته باشد.

ت- جلوگیری از استقرار تورهای غیرقانونی ایست و بازرسی

یکی از عوامل ارتکاب جرم توسط بسیجیان، استقرار تورهای ایست و بازرسی است. توضیح اینکه در خصوص برگزاری تورهای ایست و بازرسی باید قائل به تفکیک شد. برخی از تورهای ایست و بازرسی مصوب شورای عالی امنیت ملی و ناظر به گلوگاه‌های خاص در کشور است و از آنجا که مصوبات شورای عالی امنیت ملی کشور، با توجه به اصل ۱۷۶ قانون اساسی به تأیید مقام معظم رهبری می‌رسد، در حکم قانون و لازم‌الاجراست و نیاز به اخذ دستور مقام قضایی ندارد. لکن برگزاری تورهای ایست و بازرسی که مصوب شورای عالی امنیت ملی کشور نیست، برخلاف مقررات قانون آیین دادرسی کیفری است (صادق منش، ۱۳۹۸: ۱۰۶). اداره حقوقی قوه قضاییه نیز در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۳/۷۹۲ مورخ ۹۳/۴/۷ به شرح زیر همین دیدگاه را تأیید کرده است:

«با توجه به ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری اخیرالتصویب ۱۳۹۲/۱۲/۴، صدور مجوز بازرسی از خودروهای مظنون به حمل مواد مخدر یا اسلحه و یا سایر موارد مظنون به نحو مطرح شده در استعلام باید با اجازه موردی مقام قضایی باشد و اجازه مقام قضایی به طور عام و کلی در این قانون پیش‌بینی نشده است».

فردی و خانوادگی بسیجیان مد نظر قرار گیرد. متناسب با نوع مأموریت‌های محوله به اعضای بسیج، ویژگی‌های آنان نیز بررسی گردد و از افرادی استفاده شود که کمتر در معرض خطا و اشتباه قرار می‌گیرند.

با نگاهی به آموزه‌های اسلامی نیز می‌توان به این نکته پی برد که به منظور پیشگیری از جرم، افرادی باید به‌کارگیری شوند که دارای ویژگی‌های برجسته اخلاقی و خانوادگی باشند. امیرالمؤمنین علیه‌السلام در مورد انتخاب فرماندهان لشکر به مالک اشتر چنین می‌فرماید: «برای فرماندهی سپاه کسی را بگمار که خیرخواهی او برای خدا و پیامبر و امام تو بیشتر، دامن او پاک‌تر و شکیبایی‌اش برتر باشد. از کسانی باشد که دیر به خشم آیند و عذرپذیرتر باشند و بر ناتوان رحمت آورد و با قدرتمندان با قدرت برخورد کند؛ درشتی او را به تجاوز نکشاند و ناتوانی او را از حرکت بازدارد» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳).

۲-۳- اقدامات پیشگیرانه توسط دولت

در رویکرد مدیریت جرم، از دولت نیز به‌عنوان دستگاه حاکمیتی کشور برای پیشگیری از وقوع جرم استفاده می‌شود. توضیح اینکه دولت نیز به نوبه خود سهم بسزایی در پیشگیری از جرایم به ویژه جرایم مربوط به نیروهای بسیج دارد. مهم‌ترین دلیل حضور دولت در این عرصه، حفظ نظم عمومی جامعه است. ارتکاب جرم نظم عمومی جامعه را مختل نموده و ریشه در شرایط نامناسب اقتصادی و اجتماعی دارد. دولت نیز علاوه بر وظیفه تأمین امنیت جامعه و حفظ نظم، نقش مؤثری در ایجاد رفاه اجتماعی و کاهش مشکلات

مطبوعات، وسایل ارتباط جمعی، ضعف اعتقادات و باورهای دینی، وضع بد اقتصادی خانواده، عوامل سیاسی، جنگ و... است که نقش تعیین‌کننده‌ای در بزه‌کاری و اعمال مجرمانه افراد دارد (قاسمی روشن، ۱۳۷۹: ۵).

ام‌به معروف و نهی از منکر از جمله فرائض دینی مسلمانان است که اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی بر فراهم کردن زمینه‌های گسترش آن در جامعه تأکید کرده و برای نخستین بار پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جهت احیای این فریضه فراموش شده دینی و اجتماعی، در سال ۱۳۹۴، قانونی با عنوان قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر تصویب نمود، لکن کسانی که می‌خواهند به این فریضه شرعی عمل کنند، می‌بایست احکام امر به معروف و نهی از منکر را بدانند و معروف و منکر را بشناسند.

مطالعات انجام شده در تمام کشورهای جهان علی‌رغم اختلافات فرهنگی و اقتصادی بیانگر این مطلب است که اکثر بزه‌کاران افرادی متعلق به خانواده‌های مستضعف (مادی و معنوی) بوده که فقر فرهنگی، سستی اعتقادات مذهبی، بی‌قیدوبند بودن از جهات اخلاقی، تغذیه و مسکن نامناسب و بیکاری از صفات آنان نسبت به خانواده‌هایی است که تعداد بزه‌کاران در آنها کمتر است (نجفی توانا، ۱۳۷۷: ۱۴۲).

در خصوص اعضای بسیج نیز این موضوع مستثنا نیست و می‌بایست وضعیت

ث- حذف یا کاهش جذابیت وسایل تحریک‌آمیز (منع یا محدودیت ابزارهای ارتکاب جرم)

یکی دیگر از راهکارهای پیشگیری از جرم، دور ساختن ابزارهای ارتکاب جرم از دسترس بزهکار بالقوه است؛ یعنی اگر ابزارهای ارتکاب جرم در دسترس او قرار نگیرد یا با صرف زحمت بسیار بتواند به آنها دست یابد، ارتکاب جرم برای او دشوار می‌شود و ممکن است باعث انصراف او گردد (میرخلیلی، ۱۳۸۸: ۱۸۳). به عنوان مثال، یکی از وسایل تحریک‌آمیزی که موجب ارتکاب جرم می‌گردد، سلاح اعم از گرم یا سرد است. غالباً بسیجیان سلاح گرم یا باطوم به همراه دارند که این موضوع موجب می‌شود که افراد مخصوصاً کسانی که سن و سال کمتری دارند، احساس قدرت نموده و خود را گرفتار کنند.

یا به عنوان مثال استفاده از تجهیزات مثل شوکر یا افشانه یا بیسیم که در اختیار نیروهای بسیج قرار می‌گیرد خود ممکن است وسیله‌ای برای ارتکاب جرم باشد؛ کما اینکه در پرونده‌های متعددی مشاهده می‌گردد که نیروهای بسیج در موارد غیرضروری اقدام به استفاده از این تجهیزات نموده و موجب ایراد صدمه بدنی به شهروندان گردیده‌اند.

ج- در نظر گرفتن وضعیت فردی و خانوادگی نیروهای بسیج

جامعه‌شناسان بر این عقیده‌اند که پدیده بزه‌کاری و جرم را نمی‌توان با عوامل روانی و جسمانی افراد توجیه نمود؛ زیرا این عوامل نقش چندانی در بزه‌کاری افراد نداشته، بلکه عوامل اجتماعی از قبیل شرایط نامناسب خانواده، کمبود محبت، ناسازگاری والدین، طلاق، بزه‌کاری والدین، بیکاری، مهاجرت،

اقتصادی و آسیب‌های اجتماعی ایفا می‌کند. درواقع دولت با انجام وظایفی که طبق اصول بیست و هشتم تا سی و یکم قانون اساسی بر عهده دارد در حذف بسترهای ارتکاب جرم مشارکت می‌نماید (ساریخانی و سلطانی بهلولی، ۱۳۹۵: ۵).

وظایفی که دولت در خصوص پیشگیری از وقوع جرم دارد را در چند حوزه می‌توان مورد مطالعه قرار داد. در این قسمت به برخی از اقدامات تقنینی و اجرایی دولت اشاره می‌گردد.

۲-۳-۱- در حوزه تقنین

یکی از اقدامات مؤثری که دولت می‌تواند در حوزه قانون‌گذاری نسبت به ضابطان نظامی به ویژه نیروهای بسیج انجام دهد، وضع و در برخی از موارد اصلاح برخی از قوانین و مقررات است. به عنوان مثال در خصوص برگزاری تورهای ایست و بازرسی می‌بایست قانون خاصی وضع گردد تا بدین‌وسیله نابسامانی‌های موجود برطرف شود. معاونت قضایی و حقوقی قوه قضاییه به شرح زیر پیشنهاد الحاق تبصره‌ای به ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری داده است که در صورت تصویب تا حدود زیادی این نابسامانی‌ها و اختلاف‌نظرها پایان داده خواهد شد:

«تبصره: بازرسی از اشخاص و خودروهایی که حسب قرائن قوی مظنون به حمل اشیاء یا مواد ممنوعه مانند مواد مخدر و اسلحه و مهمات می‌باشند یا اینکه ادله وقوع جرم در نزد آنها نگهداری می‌شود در مورد ایست و بازرسی‌های ثابت و مصوبه کلی شورای عالی امنیت ملی و در مورد ایست بازرسی‌های موردی با اذن دادستان بلامانع است. کیفیت و نحوه بازرسی در پایگاه‌های ایست و بازرسی ثابت و موردی به موجب آیین‌نامه‌ای

است که ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این مقررہ توسط وزارت دادگستری با همکاری وزارتخانه‌های اطلاعات، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و کشور تهیه و به تصویب رئیس قوه قضاییه می‌رسد» (صادق منش، ۱۳۹۸: ۱۰۷).

البته یکی از قوانینی که در خصوص پیشگیری از جرم توسط قانون‌گذار وضع شده، قانون پیشگیری از وقوع جرم است که در سال ۱۳۹۴ در ۶ ماده به تصویب رسید که اقدامی درست در این راستا بوده ولی کافی نیست بلکه می‌بایست در این خصوص قوانین و مقررات بیشتری تصویب گردد تا تمامی خلأهای موجود در زمینه برخورد با جرایم بسیجیان پر شود.

۲-۳-۲- در حوزه اجرا

در حوزه اجرا نیز دولت می‌بایست اقداماتی را به منظور پیشگیری از وقوع جرم توسط بسیجیان انجام دهد. بیکاری یکی از مشکلات جدی جوامع است که به منظور از بین بردن مشکلات اقتصادی، فراهم نمودن زمینه اشتغال افراد جامعه بسیار مهم است. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی که یکی از بازوان اجرایی دولت است با برنامه‌ریزی صحیح در زمینه ایجاد اشتغال و بیمه‌های بیکاری، بخش مهمی از سیاست‌های پیشگیرانه اجتماعی را بر عهده دارد (ساریخانی، ۱۳۹۵: ۹). از آنجا که بسیج یک نیروی داوطلبانه است که بدون انجام هرگونه دستمزدی اقدام به انجام فعالیت‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی می‌نماید، لذا ممکن است افرادی که در بسیج فعالیت می‌کنند، به دلیل معضل بیکاری و شرایط اقتصادی نامناسب، در یکی از مأموریت‌های محوله که در ارتباط با مردم است، اقدام به اخاذی و اخذ رشوه نمایند تا بدین‌وسیله

بتوانند مشکلات مالی خود را برطرف کنند؛ بنابراین حل معضل بیکاری از سوی دولت، اقدام مؤثری در پیشگیری از وقوع جرم می‌باشد. یکی دیگر از اقداماتی که دولت می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم انجام دهد، استفاده از رسانه‌های جمعی جهت ارتقاء دانش عمومی است. توضیح اینکه نقش رسانه‌های گروهی در انتقال تجربیات جمعی به مخاطبان همواره مورد توجه بوده است و بند ۲ اصل سوم قانون اساسی نیز به این مسئله اشاره نموده است. درواقع رسانه‌ها با آموزش حقوق و همین‌طور آموزش نحوه همکاری بسیج و مردم، نقش قابل توجهی در کاهش آسیب‌های اجتماعی و بزه‌دیدگی مخاطبان خود ایفا می‌کنند.

از دیگر اقدامات مهم دولت در این خصوص که در رویکرد مدیریت جرم نیز مد نظر قرار دارد، تشکیل شورای عالی مدیریت جرم است؛ توضیح اینکه برای بررسی علل و عوامل جرم و راهکارهای موجود در زمینه پیشگیری از جرم به ویژه جرایم خاص اعضای نیروی مقاومت بسیج می‌بایست شورا یا کمیته‌ای استانی متشکل از اقشار مختلف از جمله، فرمانده سپاه استان، فرماندهان نواحی مختلف بسیج، برخی از نیروهای مؤثر بسیج، تعدادی از شهروندان عادی، تعدادی از حقوقدانان یا قضات سازمان قضایی نیروهای مسلح، تعدادی از کارشناسان خبره نظامی تشکیل گردد تا در خصوص موضوعات مختلف در زمینه پیشگیری از جرایم خاص بسیجیان به بحث و گفتگو بنشینند. خروجی این جلسات و نشست‌ها می‌تواند به ارائه راهکارهای مناسبی در زمینه مدیریت جرم در جامعه منجر شود.

برآمد

یکی از وظایف دستگاه قضایی، پیشگیری از وقوع جرم است که می‌بایست برای این مهم، برنامه‌ریزی نموده و اقداماتی را در این خصوص انجام دهد. اعضای نیروی مقاومت بسیج به عنوان یکی از ضابطان خاص که در قانون آیین دادرسی کیفری به رسمیت شناخته شده، ممکن است در راستای انجام مأموریت خود مرتکب جرایمی شوند که از آنها به جرایم خاص نظامی تعبیر می‌شود. برای پیشگیری از جرایم خاص نظامیان، مقالاتی به رشته تحریر در آمده است که در آن به رویکردهای موجود در زمینه پیشگیری از وقوع جرم اشاره می‌گردد. یکی از رویکردهای جدیدی که در حوزه پیشگیری از جرم وجود دارد، رویکرد مدیریت جرم است که در آن، همه نهادها و سازمان‌های کشور و حتی مردم عادی برای مدیریت جرم به عنوان یک واقعیت اجتماعی و غیرقابل اجتناب وارد عمل شده و نسبت به شناسایی علل و عوامل جرم و راهکارهای کنترل و مدیریت آن برنامه‌ریزی می‌نمایند. در خصوص پیشگیری از جرایم خاص اعضای نیروی مقاومت بسیج هم راهکارهایی وجود دارد که مبتنی بر رویکرد مدیریت جرم در حوزه‌های مختلف از جمله حوزه تقنین، سیاست‌گذاری دولت و آموزش قابل ارزیابی است. چه اینکه با مطالعه دقیق قوانین و مقررات مربوط به اعضای نیروی مقاومت بسیج از جمله قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و قانون حمایت قضایی از بسیج و بررسی صلاحیت‌ها و اختیارات بسیجیان، اولاً می‌توان جرایم خاص ارتكابی توسط ایشان را مورد شناسایی قرار داد و ثانیاً متناسب با آن، راهکارهایی را برای پیشگیری از وقوع این جرایم ناظر به بزه دیده و بزه‌کار ارائه داد. در خصوص بزه دیده با افزایش سطح دانش حقوقی و دسترسی آسان به مراجع قضایی و بازرسی و در خصوص بزه‌کار، برگزاری دوره‌های آموزشی و فرهنگی، در نظر گرفتن شخصیت و وضعیت خانوادگی بسیجیان و نظام بخشیدن به برخی از فعالیت‌های ایشان از جمله برگزاری تورهای ایست و بازرسی می‌تواند گام‌های مؤثری در جهت مدیریت جرایم باشد. دولت به معنای حاکمیت نیز می‌تواند با رصد کردن قوانین و مقررات در خصوص اعضای نیروی مقاومت بسیج به عنوان یک ضابط خاص، نسبت به اصلاح و تکمیل قوانین اقدام نموده و با عمل به تکالیف مقرر در فصل سوم قانون اساسی تحت عنوان حقوق ملت، زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی جرم را به حداقل برساند.

فهرست منابع

- ۱- ابراهیمی، شهرام، جرم‌شناسی پیشگیری، تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۹۰
- ۲- اسماعیلی کریمی، علی؛ احمدی، حسین؛ کاظمی گلوردی، محمدرضا، «پیشگیری از جرایم خاص نظامی و انتظامی در سیاست جنایی ایران»، فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم، دوره شانزدهم، شماره ۵۹، تابستان ۱۴۰۰
- ۳- افراسیابی، علی، «پارادایم‌های حاکم بر پیشگیری وضعی از جرم»، مجله مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۱۷، ۱۹۱-۲۱۴، ۱۳۸۹
- ۴- جان، کاتینگهام، فلسفه مجازات، مترجمان: ابراهیم باطنی و محمد برهانی، فصلنامه فقه و حقوق، سال اول، شماره ۴، بهار ۱۳۸۴
- ۵- حسانی، جلال‌الدین، میرخلیلی، سید محمود و نظری نژاد، محمدرضا، «رهیافت مدیریت ریسک جرم و جلوه‌های آن در نظام عدالت کیفری ایران»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۰
- ۶- داودی، مهدی؛ حاجی تبار فیروزجایی، حسن؛ کاظمی جویباری، آسیب‌شناسی حمایت حقوقی مطلوب از بزه دیدگان سالمند در نظام کیفری ایران (با نگاهی به اسناد بین‌المللی و حقوق آمریکا)، فصلنامه حقوق پزشکی، ویژه‌نامه حقوق بشر و حقوق شهروندی، ۱۳۹۹
- ۷- رضایی، محسن؛ غلامی، حسین؛ عظیم زاده، شادی، «تبیین نقش تعاملات پلیس در پیشگیری از شکل‌گیری باندهای قاچاق کالا»، فصلنامه پژوهش‌های انتظام اجتماعی، سال دهم، شماره چهارم، ۱۳۹۷
- ۸- ساریخانی، عادل؛ سلطانی بهلولی، مریم؛ نقش قوه مجریه در پیشگیری اجتماعی از جرم، مجله حقوقی دادگستری، سال هشتاد، شماره ۹۴، ۱۳۹۵
- ۹- ساعد، محمدجعفر، پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال دهم، شماره ۳۴، بهار ۱۳۸۶
- ۱۰- شجاعی، سیدجلال، نقش باورهای دینی در پیشگیری از جرم، ۱۳۸۸ (<http://mantaghe4.blogfa.com/post/39>)
- ۱۱- شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج‌البلاغه للصبحی صالح، قم، چاپ اول، ۱۴۱۴ هـ. ق
- ۱۲- شیخ‌زاده، محمود؛ سلطان‌زاده، امیر، جلوه‌های نظریه مدیریت ریسک جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، ششمین کنفرانس ملی علوم انسانی و مطالعات مدیریت، ۱۳۹۹
- ۱۳- شیداییان، مهدی؛ اسحاقی، سیدجعفر؛ رجایی، زهرا، پیشگیری وضعی تقنینی از جرم شکنجه، فصلنامه پژوهشی حقوق کیفری، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۹۷
- ۱۴- صادق منش، جعفر، ضابطان قضایی (وظایف، اختیارات و مسئولیت‌ها)، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۸
- ۱۵- صفاری، علی، مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۳-۳۴، ۱۳۸۱
- ۱۶- صمدوند، سجدا؛ طالب‌زاده، حمید، واکاوی رهیافت‌های پیشگیرانه از جرم از منظر آموزه‌های نهج‌البلاغه، پژوهشنامه علوی، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰
- ۱۷- طهماسبی، جواد، آیین دادرسی کیفری، ج ۳، تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۹۶
- ۱۸- قاسمی روشن، ابراهیم، عوامل اجتماعی جرم، معرفت، شماره ۳۶، ۱۳۷۹
- ۱۹- کلینی، محمد بن یعقوب، الفروع من الکافی، ج ۵، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، دار صعب، بیروت، ۱۴۰۱ هـ. ق
- ۲۰- محمدی، ابراهیم، نقش آموزه‌های دینی و اعتقادی در پیشگیری از جرم، فصلنامه معارف فقه علوی، شماره ششم، ۱۳۹۷
- ۲۱- معظمی، شهلا، پیشگیری جرم‌شناختی، فصلنامه پژوهشی تحلیلی و آموزشی مجد (حقوقی)، سال اول، شماره اول، ۱۳۸۶
- ۲۲- معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۱، تهران: امیرکبیر، چاپ ۲۲، ۱۳۸۴
- ۲۳- میرخلیلی، محمود، پیشگیری وضعی از بزه‌کاری با نگاهی به سیاست جنایی اسلام، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۸
- ۲۴- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، پیشگیری عادلانه از جرم، مندرج در علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر آشوری)، تهران: سمت، چاپ اول، ۱۳۸۳
- ۲۵- نجفی توانا، علی، جرم‌شناسی، تهران: خیام، چاپ اول، ۱۳۷۷

